

О. В. Капштык,
здобувач, Хмельницький університет управління та права, м. Хмельницький

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

О. Kapshtyk,
Candidate for a degree of Khmelnytskyi university of management and law

ANALYSIS OF THE LEGAL AND REGULATORY FRAMEWORK OF THE STATE MECHANISMS
OF STRATEGIC COMMUNICATIONS IN THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR OF UKRAINE

У статті проаналізовано нормативно-правове забезпечення державних механізмів стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України в умовах гібридної війни з боку Російської Федерації, а саме: Стратегію національної безпеки України, Воєнну доктрину України, Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України, Стратегічний оборонний бюлетень України, Доктрину інформаційної безпеки України, Концепцію стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України, Річну національну програму під егідою Комісії Україна — НАТО на 2018 рік та інші документи. Автор дійшов до висновку, що державні органи, відповідальні за реалізацію стратегічних комунікацій, не функціонують як єдина система стратегічних комунікацій держави та визначив, що метою реалізації державних механізмів стратегічних комунікацій є просування загальнодержавного нарративу та формулювання й впровадження ключових повідомлень задля підвищення розуміння діяльності складових сектору безпеки і оборони України суспільством, налагодження їх дієвої та ефективної координації. Вкрай важливим є подальша інституалізація, нормативне закріплення державних механізмів стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України та розбудова відповідної навчально-методичної бази у цій сфері.

In this article the author analyzed the legal and regulatory framework of the state mechanisms of strategic communications in the security and defense sector of Ukraine in the face of the hybrid war on the part of the Russian Federation, namely: the National Security Strategy of Ukraine, the Military Doctrine of Ukraine, the Concept of the Development of the Security and Defense Sector of Ukraine, the Strategic Defense Bulletin of Ukraine, the Doctrine of Information Security of Ukraine, the Concept of Strategic Communications of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine, the Annual National Program under the auspices the Ukraine-NATO Commission (2018) and other documents. The author came to the conclusion that the state bodies responsible for implementation of strategic communications do not function as the only system of strategic communications of the state and determined that the purpose of implementation of state mechanisms of strategic communications is to promote the national narrative and formulate and implement key messages in order to increase understanding of the activities of the components of the security and defense sector of Ukraine by society, establishing their effective coordination. It is extremely important to further institutionalize, standardize the state mechanisms of strategic communications in the security and defense sector of Ukraine, and to develop the appropriate training and methodological base in this area.

*Ключові слова: стратегічні комунікації, сектор безпеки і оборони, державні механізми, гібридна війна.
Keywords: strategic communications, the security and defense sector, state mechanisms, hybrid warfare.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ АБО ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Реалії сьогодення вказують на те, що на початково-му етапі протидії збройній агресії Російської Федерації

мали місце проблемні питання координації взаємодії складових сектору безпеки і оборони України. Суттєво ускладнювала ситуацію відсутність інформаційної протидії агресивним пропагандистським проявам Російської Федерації, а стратегічні документи держави і законодавство у сфері національної безпеки потребували си-

стемного оновлення. Проблема неефективного реагування Україною на інформаційну агресію Російською Федерацією була багато в чому обумовлена невідповідністю профільного законодавства вимогам поточно-го стану.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ЦЬОЇ ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на значну кількість досліджень, передусім європейських та американських дослідників, на сьогодні в Україні система стратегічних комунікацій є актуальним питанням вітчизняних наукових розробок. Однак, на цей час, досліджень проблем взаємодії складових сектору безпеки і оборони України у сфері стратегічних комунікацій майже не існує. Питання побудови системи державних стратегічних комунікацій в Україні досліджують Антоненко С.І., Войтко О.В., Горбулін В.П., Дубов Д.В., Петров В.В., Кушнір В.О., Макаренко І.А., Сальнікова О.Ф. та ін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

У статті автор ставить за ціль провести аналіз нормативно-правового забезпечення державних механізмів стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України для визначення чинників та шляхів, які удосконалять функціонування державної системи стратегічних комунікацій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Вперше питання розвитку стратегічних комунікацій в Україні було піднято у 2014 році, в рамках ухвалених на саміті НАТО в Уельсі рішень щодо підтримки України в умовах агресії Російської Федерації. Альянс висловив готовність надати консультативну, практичну та матеріально-технічну допомогу Україні, у тому числі розглянути питання щодо започаткування проекту створення загальнодержавного центру стратегічних комунікацій і ситуаційних центрів у складі ключових органів влади [1].

Менше ніж за рік у Стратегії національної безпеки України були визначені нові загрози інформаційній безпеці держави, а саме: ведення інформаційної війни проти України та відсутність цілісної комунікативної політики держави, що в свою чергу може призвести до формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу [2].

Вже у вересні 2015 року Секретар РНБО України О. Турчинов та Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг підписали Дорожню карту Партнерства у сфері стратегічних комунікацій, де були визначені загальні цілі та завдання, формат співпраці, джерела фінансування та очікувані результати, а саме розвиток здатності України здійснювати ефективні комунікації, що допоможуть забезпечити тіснішу взаємодію між усіма зацікавленими суб'єктами, як урядовими, так і неурядовими [3].

У вищезазначеному документі також були визначені напрями роботи, на стратегічному рівні, а саме:

- створення самодостатньої внутрівідомчої і урядової/міжвідомчої системи стратегічних комунікацій;
- розробка і реалізація національної стратегії України у галузі стратегічних комунікацій;
- створення системи підготовки у галузі стратегічних комунікацій (підготовка інструкторів);
- на операційному рівні:
 - вдосконалення нормативних документів, що регламентують процес комунікації у структурах безпеки і оборони;
 - підвищення ефективності державних ЗМІ;
 - та на тактичному рівні, відповідно:
 - невідкладні заходи, що безпосередньо включають підготовку наявного персоналу у галузі зв'язків з громадськістю / громадської дипломатії в оборонних і безпекових структурах [3].

Імплементация Дорожньої карти Партнерства започаткувала формування сучасної та ефективної системи стратегічних комунікацій в державі. Передусім розпочався процес внесення змін до нормативно-правових документів загальнодержавного значення. Термін "стратегічні комунікації", узгоджений з усталеною термінологією НАТО, став офіційно вживатися в нормах українського законодавства після його впровадження у новій редакції Воєнної доктрини України [4]. У документі "стратегічні комунікації" визначаються як "скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави — публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави" [4]. Окрім цього, зазначено, що з метою досягнення переваги над воєнним противником мають бути посилені заходи з реалізації державної інформаційної політики на тимчасово окупованій противником території і міжнародній арені, а забезпечення інформаційної складової воєнної безпеки здійснюватиметься шляхом запровадження ефективної системи заходів стратегічних комунікацій та через створення єдиної стратегії комунікацій суб'єктів сектору безпеки і оборони, визначення єдиного органу для координації та контролю її реалізації [4].

Провідні фахівці у сфері стратегічних комунікацій стверджують, що сьогодні ми перебуваємо на важливому етапі — формування моделі побудови системи стратегічних комунікацій, але до самої побудови системи повноцінно ще навіть не приступили. Великим блоком проблем, пов'язаних із формуванням в Україні дієвої системи стратегічних комунікацій, є чітке розуміння її складових та ефективна координація суб'єктів стратегічних комунікацій у різнорівневих системах із власною ієрархією, системою прийняття рішень, традиціями та навіть цілями. І основним завданням держави є забезпечення єдності дій цих структур у межах єдиного вектора діяльності. Ця координація має включати як загальну практичну координацію дій, так і створення тієї самої системи єдиних меседжів, що не суперечать один одному. На інструментальному рівні ефективна система стратегічних комунікацій — це передусім однозначна формалізована модель взаємодії відомств, їх оперативна співкоординація для утвердження певного нара-

тиву. Останній формується не лише виключно силами самої держави, однак у тісному контексті із широким спектром представників суспільства: науковцями, експертами, громадськими активістами тощо. Тому питання будівництва системи стратегічних комунікацій — це питання саме координації. Складною та неоднозначною залишається проблема підготовки фахівців як за конкретними елементами стратегічних комунікацій (публічна дипломатія, інформаційно-психологічні операції, військові зв'язки з громадськістю), так і, що не менше важливо, фахівців, які здатні розробляти плани компаній зі стратегічних комунікацій та ефективно їх реалізовувати. Останнє потребує достатньо ґрунтовних знань не лише про специфіку кожного конкретного елемента стратегічних комунікацій, але й про сферу державного управління загалом, механізмів координації державних установ та здатність налагоджувати ефективний зв'язок з недержавними суб'єктами [5; 6].

Питання розвитку системи стратегічних комунікацій також порушується у низці нещодавно ухвалених документів стратегічного планування у сфері національної безпеки і оборони — у Концепції розвитку сектору безпеки і оборони, Стратегічному оборонному бюлетені тощо [7; 8].

Зокрема у Концепції розвитку сектору безпеки і оборони, одним із ключових напрямів розвитку зазначеного сектору в сучасних умовах визначено створення та впровадження системи стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони [7]. Як результат, налагодження співробітництва та ефективні стратегічні комунікації між суб'єктами сектору безпеки і оборони повинні стати основними принципами розвитку цілісної системи управління цим сектором.

У Стратегічному оборонному бюлетені визначено, що стратегічні цілі держави в секторі безпеки і оборони будуть реалізовані шляхом досягнення низки оперативних цілей. Зокрема через досягнення Оперативної цілі 1.7 — Становлення та розбудови спроможностей сил оборони у сфері стратегічних комунікацій як частини загальнодержавної та міжвідомчої системи стратегічних комунікацій, спрямованих на підтримку формування та реалізації політики у сфері безпеки і оборони України, а також досягнення цілей оборони держави. Як очікуваний результат планується створення комунікаційних спроможностей на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях, що забезпечить інтеграцію та підтримку стратегічним комунікаціям на усіх рівнях планування та впровадження політики у сфері безпеки і оборони [8]. Отже, можна зауважити, що стратегічні комунікації розглядаються насамперед у контексті завдань сектору безпеки і оборони України.

На початку 2017 року була затверджена Доктрина інформаційної безпеки України, в якій зазначено, що застосування Російською Федерацією технологій гібридної війни проти України перетворило інформаційну сферу на ключову арену протиборства, та наголошено, що життєво важливими інтересами суспільства і держави в інформаційній сфері є розвиток системи стратегічних комунікацій України, а одним із основних пріоритетів державної політики в інформаційній сфері має бути побудова дієвої та ефективної системи стратегічних комунікацій [9].

На необхідності запровадження технологій стратегічних комунікацій, як дієвого інструменту вдосконалення системи державного управління відповідно до суттєвих трансформацій в інформаційно-комунікаційному середовищі та реалізації комунікативної діяльності держави, також наголошено у Стратегії сталого розвитку "Україна — 2020" та Стратегії реформування державного управління України на 2016—2020 роки [10; 11].

Одним із пріоритетних завдань реформованої системи має стати набуття спроможностей, виявлення та реагування на загрози в інформаційній сфері, здійснення інформаційних заходів в інтересах Міністерства оборони та Збройних Сил України. Гібридну війну зі сторони Російської Федерації неможливо перемогти без залучення військових фахівців у сфері стратегічних комунікацій. Із розумінням цього важливого питання було розроблено та затверджено Концепцію стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України. У зазначеній Концепції, окрім всього, було визначено основні цілі розвитку стратегічних комунікацій Міністерства оборони та Збройних Сил, а саме:

формування довіри українського суспільства до воєнної політики держави, підтримка ним реформ у воєнній сфері та курсу з набуття Україною членства в НАТО;

скоординованість дій державних органів та інших учасників стратегічних комунікацій під час об'єктивного інформування суспільства з питань, що стосуються оборони держави, підготовки і застосування Збройних Сил [12].

Однак, проаналізувавши Концепцію стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України, автор дійшов висновку що одним із пріоритетних завдань розвитку державних механізмів стратегічних комунікацій має стати набуття спроможностей, виявлення та реагування на загрози в інформаційній сфері, здійснення інформаційних заходів не тільки в інтересах Міністерства оборони та Збройних Сил України але і в усіх складових сектору безпеки і оборони.

Оскільки важко переоцінити важливість залучення до взаємодії та ефективності використання всіх складових сектору безпеки і оборони України для створення національної системи стратегічних комунікацій слід наголосити, що саме такий підхід дозволить посилити спроможність до побудови демократичного соціально орієнтованого суспільства, створить додатковий імпульс для розвитку суспільних відносин, формуючи їх на принципах відкритості, прозорості та діалогічності.

Окрему увагу вважаємо за доцільне приділити аналізу Річної національної програми під егідою Комісії Україна — НАТО, яка є системним стратегічним документом у сфері євроатлантичної інтеграції України, реформування сектору безпеки і оборони України відповідно до стандартів і рекомендацій Альянсу [13].

Отже, основними цілями Партнерства у сфері стратегічних комунікацій у зазначеній програмі є:

розвиток спроможностей органів державної влади у зазначеній сфері та усіх її складових на стратегічному та операційному рівнях шляхом надання консультативної і практичної підтримки;

підтримка співпраці України з експертами, які мають відповідний досвід у сфері стратегічних комунікацій;

сприяння розвитку в Україні культури стратегічних комунікацій на інституційному рівні, налагодження більш тісного співробітництва з неурядовими організаціями й сприяння розвитку їх спроможності здійснювати стратегічні комунікації в інтересах України;

досягнення й підтримка найвищих стандартів точності та етики для забезпечення довіри до державної комунікативної політики.

Середньострокові цілі Партнерства у сфері стратегічних комунікацій в Річній національній програмі під егідою Комісії Україна — НАТО наступні:

створення координаційного міжвідомчого механізму інформаційних операцій;

впровадження реформи урядових комунікацій;

створення відомчої та урядової/міжвідомчої системи стратегічних комунікацій;

розбудова спроможностей зі стратегічних комунікацій у сфері національної безпеки і оборони;

розвиток публічної дипломатії;

розроблення та реалізація національної стратегії України у сфері стратегічних комунікацій;

розроблення системи підготовки фахівців у сфері стратегічних комунікацій;

активізація взаємодії з державами — партнерами в інформаційній сфері, зокрема шляхом впровадження та розвитку партнерства у сфері стратегічних комунікацій.

Пріоритетними завданнями на 2018 рік визначено:

продовжити імплементацію Дорожньої карти Партнерства у сфері стратегічних комунікацій між Радою національної безпеки і оборони України та Міжнародним секретаріатом НАТО;

сформувати політику та координаційний механізм у сфері публічної дипломатії;

розвивати спроможності у сфері державних кризових комунікацій;

реформувати урядові комунікації;

створити модель освітньої системи з державних стратегічних комунікацій та розробити план її впровадження [13].

ВИСНОВКИ З ЦЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

У результаті аналізу нормативно-правового забезпечення державних механізмів стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України виявлено, що документи містять у переважній більшості загальні положення, що з одного боку, вказує на позитивні аспекти з розвитку даної проблематики, з іншого — на наявність низки чинників, які стримують всебічний розвиток стратегічних комунікацій:

відсутність якісного аналізу інформаційного простору та оцінки впливів;

нерозумінні представниками державних органів основних понять та принципів стратегічних комунікацій;

відсутність системності у сфері міжвідомчої взаємодії та її залежність від міжособистих контактів;

недостатній рівень розвитку міжнародної взаємодії у сфері стратегічних комунікацій;

принципова відсутність документів, що регламентують комунікативну діяльність;

нерозуміння учасниками процесу комунікації принципів формування комунікативних планів;

відсутність якісної роботи зі спікерами щодо змісту повідомлень, подачі інформації;

складність у розумінні поняття "цільові аудиторії та особливості формування наративів для цих аудиторій;

потреба у навчанні співробітників у сфері кризових і стратегічних комунікацій та стратегічного планування.

На жаль, на сьогодні можна стверджувати що державні органи, відповідальні за реалізацію стратегічних комунікацій, не функціонують як єдина система стратегічних комунікацій держави.

У зв'язку з вищезазначеним, метою реалізації державних механізмів стратегічних комунікацій є просування загальнодержавного наративу та формування й впровадження ключових повідомлень задля підвищення розуміння діяльності складових сектору безпеки і оборони України суспільством, налагодження їх дієвої та ефективної координації. Вкрай важливим є подальша інституалізація, нормативне закріплення державних механізмів стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України та розбудова відповідної навчально-методичної бази у цій сфері.

Література:

1. Wales Summit Declaration / NATO. — 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm/

2. Указ Президента України "Про Стратегію національної безпеки України" від 26.05.2015 № 287/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

3. Дорожня карта Партнерства у сфері стратегічних комунікацій між Радою національної безпеки і оборони України та Міжнародним секретаріатом НАТО [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/nato/files/Roadmap_Ukr.pdf

4. Указ Президента України "Про нову редакцію Воєнної доктрини України" від 24.09.2015 № 555/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>

5. Петров В. В. Щодо становлення системи стратегічних комунікацій органів державної влади у контексті розвитку відносин з НАТО / В.В. Петров // Стратег. пріоритети. — 2016. — № 4 (41). — С. 24—29.

6. Дубов Д.В. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації / Д.В. Дубов // Стратег. пріоритети. — 2016. — № 4 (41). — С. 9—23.

7. Указ Президента України "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України" від 04.03.2016 № 92/2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>

8. Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року "Про Стратегічний оборонний бюлетень України" від 06.06.2016 № 240/2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/240/2016>

9. Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року "Про Доктрину інформаційної безпеки України" від 25.02.2017 № 47/2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>

10. Указ Президента України "Про Стратегію сталого розвитку "Україна — 2020" від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

11. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Стратегії реформування державного управління України на 2016—2020 роки" від 24.06.2016 № 474-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80>

12. Концепція стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України: затв. наказом Міністерства оборони України від 22.11.17 № 612 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/612_nm_2017.pdf

13. Указ Президента України "Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна — НАТО на 2018 рік" від 28.03.2018 № 89/2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/89/2018>

References:

1. NATO (2014), "Wales Summit Declaration", available at: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm/ (Accessed 20 July 2018).

2. President of Ukraine (2015), Decree "About the Strategy of National Security of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (Accessed 20 July 2018).

3. National Security and Defense Council of Ukraine (2014), "Road Map of the Strategic Communications Partnership between the National Security and Defense Council of Ukraine and the NATO International Staff", available at: https://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/nato/files/Roadmap_Ukr.pdf (Accessed 20 July 2018).

4. President of Ukraine (2015), Decree "About the new edition of the Military Doctrine of Ukraine", available at: (Accessed 20 July 2018).

5. Petrov V.V. (2016), "On the formation of the system of strategic communications of state authorities in the context of the development of relations with NATO", *Strateh. Priorytety*, vol. 4 (41), pp. 24—29.

6. Dubov D.V. (2016), "Strategic communications: problems of conceptualization and practical implementation", *Strateh. priorytety*, vol. 4 (41), pp. 9—23.

7. President of Ukraine (2016), Decree "About the Concept of Development of the Sector of Security and Defense of Ukraine", available at: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832> (Accessed 20 July 2018).

8. President of Ukraine (2016), Decree "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 20, 2016, "On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine"", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/240/2016> (Accessed 20 July 2018).

9. President of Ukraine (2017), Decree "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated December 29, 2016, "On the Doctrine of Information Security of Ukraine"", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/47/2017> (Accessed 20 July 2018).

10. President of Ukraine (2015), Decree "About the Strategy of Sustainable Development "Ukraine 2020"", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (Accessed 20 July 2018).

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), Resolution "About the approval of the Strategy for reforming the state administration of Ukraine for 2016-2020", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80> (Accessed 20 July 2018).

12. Ministry of Defence of Ukraine (2017), "Concept of strategic communications of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine", available at: http://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/612_nm_2017.pdf (Accessed 20 July 2018).

13. President of Ukraine (2018), Decree "On approval of the Annual National Program under the auspices of the Ukraine-NATO Commission for 2018", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/89/2018> (Accessed 20 July 2018).

Стаття надійшла до редакції 23.07.2018 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦ ІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"